

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและได้นำเสนอผลการวิจัย 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงหลักการ

ตอนที่ 2 ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มา
วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
เพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการ

ตอนที่ 3 ตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงหลักการกับการ
ปฏิบัติจริงของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการ โดย
การจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) เพื่อพิจารณาแนวปฏิบัติ และกำหนดรูปแบบ
การพัฒนาที่ยั่งยืน

ตอนที่ 1 ผลการศึกษา หลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย
ที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้าน
สิ่งแวดล้อม มีดังนี้

การมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการกำหนดให้ประชาชนทุกคนมีหน้าที่พิทักษ์ ปกป้อง สืบสานศิลปะ วัฒนธรรม
ของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น รัฐจึงมุ่งที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม และรับรู้ถึง
ความสำคัญ สนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีการ
กระจายอำนาจให้ประชาชนมีความเสมอภาคและได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมฝึกอาชีพ
ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ชุมชนเข้า
มามีส่วนร่วมในการระดมความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติ การลงทุน การรับ
ผลประโยชน์ การติดตามประเมินผลและตรวจสอบ ซึ่งการทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของการเรียนรู้ใน
ชุมชนและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานความสำเร็จอยู่ที่การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน การมี

ส่วนร่วมด้วยความสัมพันธ์จะทำให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์กัน ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความคิดหรือทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีความเอื้ออาทรและมีความผูกพันกันเป็นพื้นฐานในชุมชน การที่คนมีประสบการณ์มารวมกันแก้ปัญหา มีการรวมกลุ่มปฏิบัติงานร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามสิทธิและความเสมอภาค ชุมชนนั้นก็จะเข้มแข็งมีพลังในตัวเอง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้รู้จักรักษาผลประโยชน์ของชุมชนและตนเอง ทั้งในเรื่องของการมีส่วนร่วม การที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองได้ เพื่อจุดมุ่งหมายให้มีความเป็นอยู่ดีกว่าเดิม โดยผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีเป้าหมายคือ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมคิดตามประเมินผลและตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นการตอบสนองต่อศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และยังตอบสนองความต้องการของชุมชนด้วย

จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า องค์กรที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดและมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสถานศึกษาขั้นพื้นฐานคือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติอย่างชัดเจนในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมถึงการกำหนดสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายของประชาชนและองค์กรที่จะร่วมกันวางแผน ร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันติดตามและประเมินผล ร่วมกันรับผิดชอบในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

บทบาทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม

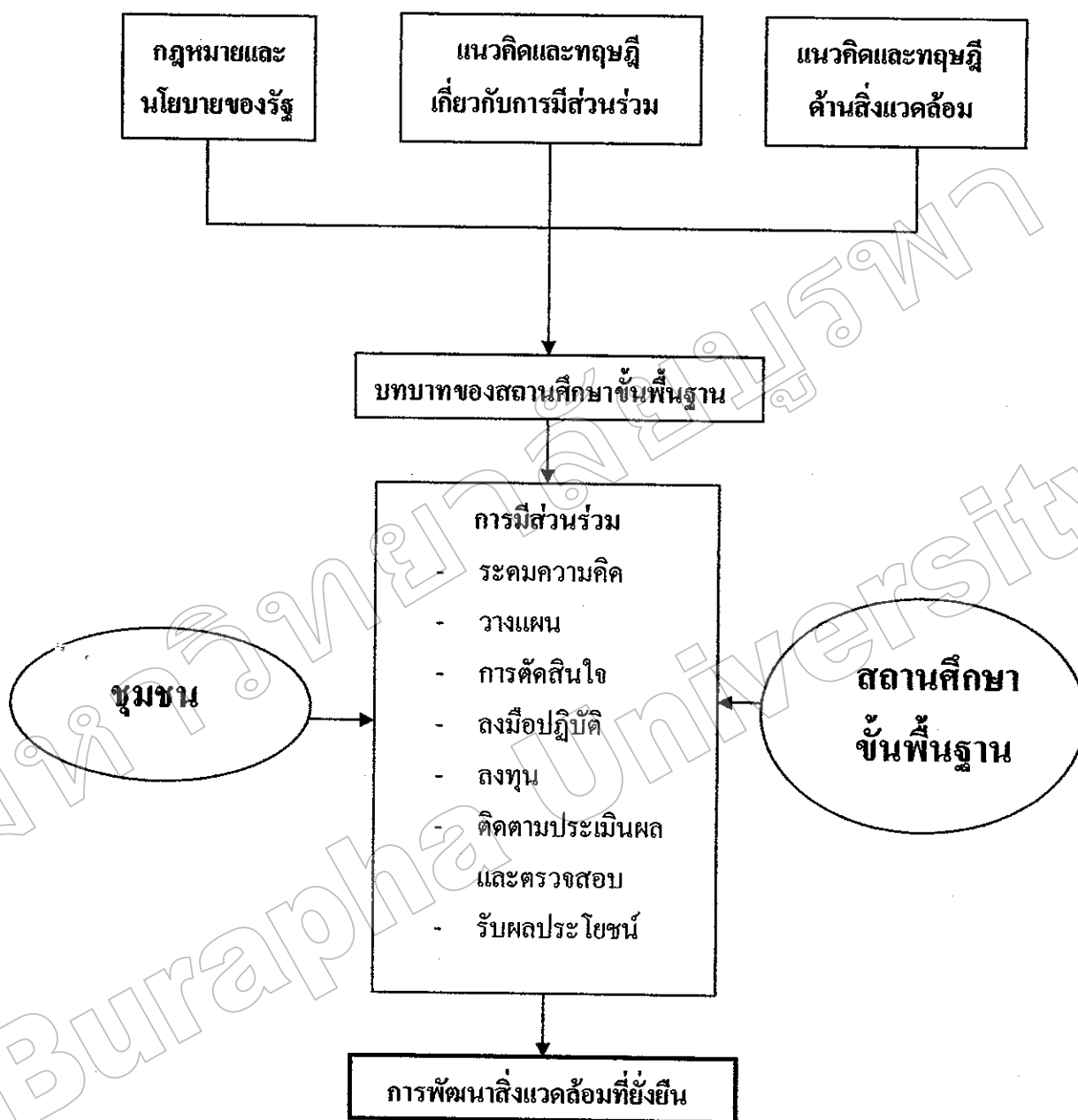
1. บทบาทภายในสถานศึกษา ในภาพรวมสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องเป็นแกนนำในการชี้นำทิศทางการพัฒนาหรือแก้ปัญหาให้กับชุมชน พัฒนาชุมชนในรัศมีที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยร่วมกับชุมชนอย่างจริงจังในการพัฒนาบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้มีการปฏิบัติการผ่านกิจกรรมชุมชนที่มีอยู่ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นบทบาทหลักในการร่วมวางแผนพัฒนา ถ้าแนวทางการพัฒนาชุมชนเป็นรูปธรรมก็สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนได้ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานก็จะเป็นที่รักใคร่เป็นที่พอใจของชุมชนที่เป็นที่ตั้ง เป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายแกนนำชุมชน เพื่อให้เครือข่ายต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมอย่างจริงจัง โดยมีสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นศูนย์กลางขององค์ความรู้และเป็นศูนย์กลางการประสานงานเพื่อการพัฒนาส่วนหนึ่งของชุมชน

2. บทบาทในการมีส่วนร่วมกับชุมชน สถานศึกษาชั้นพื้นฐานสามารถดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยการนำคนในท้องถิ่นที่รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชนอย่างแท้จริงให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ทำให้การวางแผน การตัดสินใจ และการปฏิบัติกิจกรรมในชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การวางแผน การตัดสินใจและการปฏิบัติทำให้คนในท้องถิ่นมีความรู้ดีกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ทำให้ประชาชนมีโอกาสใช้ความสามารถของตนเองในการร่วมกันทำงานในรูปของความคิด การวางแผน การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ การร่วมสนับสนุนงบประมาณ การติดตามประเมินผลและตรวจสอบอย่างเต็มที่ รวมทั้งมีความรู้ดีกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน การให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้เกิดความรู้ดีกว่าตนเองมีสิทธิในการรับผลประโยชน์จากการกระทำในสิ่งที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

จะเห็นได้ว่า การกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงหลักการ สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน ชุมชน และองค์กรมีความสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการลงทุน การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานทำให้เกิดผลดีแก่การพัฒนาสังคม เพราะทำให้ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นชุมชน สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน และองค์กร ได้เข้ามาผูกพันก่อให้เกิดความคิดร่วมกัน เข้าใจกัน ได้รับความรู้ที่หลากหลาย สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และทรัพยากรที่ต่างมีอยู่ต่อกันได้อย่างสมานฉันท์นั้นเป็นความสำคัญแห่งเป้าหมายที่จะนำไปสู่การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

ตอนที่ 2 ผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิและกำหนดรูปแบบการพัฒนาในเชิงบูรณาการ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ในตอนที่ 1 นำมาสรุปและเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเหมาะสม นำข้อเสนอแนะและผลการสัมภาษณ์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องสร้างเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการหลักการเข้ากับการปฏิบัติที่เหมาะสมกับสังคมไทย จะได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการดังนี้

ภาพที่ 5 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการ

1. กฎหมายและนโยบายของรัฐ

การกำหนดให้มีกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า การกำหนดให้มีกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้นมีความสำคัญมากและควรมีเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทำให้คนในชุมชนได้รู้ถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การกำหนดให้มีกฎหมายและนโยบายของรัฐมีความสำคัญทำให้ประชาชนรับบทบาทของเขาเอง...”

กฎหมายที่ดีจะช่วยให้ประชาชนทุกคนมีหน้าที่พิทักษ์ปกป้อง อนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ทุกวันนี้สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย กฎหมายที่ผ่านมามากมาเพื่อแก้ปัญหา หลังจากที่เกิดปัญหาแล้ว กฎหมายที่จะป้องกันมีน้อยมาก ถ้าทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด ก็จะทำให้สิ่งแวดล้อมคงอยู่ต่อไปและใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน...”

“...กฎหมายเป็นเรื่องสำคัญมากถ้าไม่มีกฎหมายทุกคนจะฉวยโอกาสแย่งชิงไม่ช่วยกันรักษา...”

จากการที่ประชาชนเข้าใจกฎหมายรู้ถึงบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบ ทำให้ชุมชนเข้าใจและให้ความสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม บำรุงรักษาและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ถ้าคนในชุมชนเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์ คุ้มครอง ปกป้องสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน สิ่งแวดล้อมก็จะอยู่กับชุมชน...”

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญมากเนื่องจากปัจจุบันสิ่งแวดล้อมถูกทำลายลงไปมาก จำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...เราควรมีแผนการจัดการกับสิ่งแวดล้อมต้องมีทฤษฎีเป็นหลัก แต่ไม่ใช่ นำทฤษฎีมาใช้โดยตรงเป็นการปรับทฤษฎีให้เข้ากับบริบทของชุมชน เพื่อการดำเนินการต่าง ๆ จะได้สอดคล้องกับ

สภาพปัญหาที่ปรากฏ การที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และแก้ปัญหาร่วมกันทำให้พวกเขา
รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ รักและหวงแหนสิ่งแวดล้อม...”

การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดการเรียนรู้ประสบการณ์
ซึ่งกันและกัน เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด และเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันตามความสนใจ
เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความผูกพันกันในชุมชน ดังเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การมีส่วนร่วมทุกวันนี้สำคัญมาก ถ้าทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนิน
กิจกรรมต่าง ๆ จะทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันในชุมชน เกิดการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับ
สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเกิดความรักความสามัคคีเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสาน
ประโยชน์ในการดำเนินการร่วมกัน ทำให้เกิดการทำงานเป็นหมู่คณะ...”

ในการมีส่วนร่วมด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า มีวิธีดำเนินการโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด
ร่วมศึกษาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับด้านสิ่งแวดล้อม
ร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อลดการพึ่งพาภาครัฐเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมรับผลประโยชน์จาก
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่การสำรวจ ศึกษา
ปัญหา ลงมือปฏิบัติ ตัดสินใจ ติดตามตรวจสอบ รับผลประโยชน์ร่วมกันและแสดงความยินดีกับ
ความสำเร็จของกิจกรรม...”

โดยมีวิธีดำเนินการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิด ในการวางแผน
ในการตัดสินใจในการลงมือปฏิบัติ ในการติดตามประเมินผลและตรวจสอบ และในการรับ
ผลประโยชน์ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การจัดทำนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมเน้นการมี ส่วนร่วมของประชาชนในการ
แสดงความคิดเห็น การวางแผน การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติ การติดตามตรวจสอบ ประโยชน์
ที่พวกเขาจะได้รับ มุ่งไปถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมด้วย...”

3. แนวคิดและทฤษฎีด้านสิ่งแวดล้อม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนพบว่า การพัฒนาสิ่งแวดล้อม
ในชุมชนมีวิธีดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อมก่อนเริ่มดำเนินการ มีการระดม
ความคิด ศึกษาปัญหาของชุมชนร่วมกันวางแผนดำเนินงาน สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ
สถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม สร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนร่วมใน
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สร้างโครงการ/ กิจกรรมการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมติดตาม
ประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ต้องมีการศึกษาข้อมูลก่อนดำเนินการ ศึกษาปัญหาของชุมชน มีการระดมความคิด วางแผนดำเนินการ สร้างความสัมพันธ์ สร้างเครือข่าย จัดกิจกรรม/ โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ร่วมกันประเมินผลและตรวจสอบ...”

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการกำกับติดตามผลการอนุรักษ์ ด้านสิ่งแวดล้อม ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแหล่งวิชาการแก่ชุมชน ชุมชนสนับสนุน งบประมาณให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำแหล่งค้นคว้าทางวิชาการ โดยมีผู้นำชุมชนกับผู้บริหาร สถานศึกษาเป็นตัวกระตุ้นในการจัดทำกิจกรรม/ โครงการ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานควรมีผู้นำคน นาคิด นำทำกิจกรรม/ โครงการ สถานศึกษา ขั้นพื้นฐานเป็นแกนนำทางวิชาการ ชุมชนสนับสนุนด้านงบประมาณ...”

4. บทบาทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

บทบาทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนพบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานกับชุมชนร่วมกันศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อวิเคราะห์ประเด็น ปัญหา ศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจ รายงานข้อค้นพบต่อชุมชน ศึกษาทางเลือกในการแก้ปัญหาและตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเสมือนแหล่งข้อมูลของชุมชน ควรที่จะศึกษาข้อมูล พื้นฐานของชุมชนที่ตั้งอยู่เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน ทำความเข้าใจรายละเอียด เช่น สาเหตุและผลกระทบของปัญหา เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น...”

นอกจากนี้พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกับชุมชนในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม จัดทำโครงการและแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหรือเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ ติดตามประเมินผลและตรวจสอบเพื่อปรับปรุงแก้ไข พัฒนาโครงการ/ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปใน แนวทางที่ดีและถูกต้อง ดังเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...สถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้ร่วมกับชุมชนจัดทำโครงการอนุรักษ์ รุณเียว เชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการเข้าค่ายสิ่งแวดล้อม เป็นประจำทุกปี...”

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานกับชุมชนมีความสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีรูปแบบดังนี้

ตารางที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
ในเชิงบูรณาการ

ลักษณะการมีส่วนร่วม	หลักการ	ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
1. การร่วมระดมความคิด	1. การร่วมคิดค้น 2. การวิเคราะห์ปัญหา	มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับ หลักการทั้งสองข้อ
2. การร่วมวางแผน	1. การกำหนดความสำคัญ 2. การกำหนดเป้าหมาย	มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับ หลักการทั้งสองข้อ
3. การร่วมตัดสินใจ	1. ตัดสินใจดำเนินการ ด้านสิ่งแวดล้อม	ความคิดเห็นที่แตกต่างจาก หลักการคือ ผู้ทรงคุณวุฒิมี ความเห็นสอดคล้องกันว่าการ ตัดสินใจควรอยู่ในหลักการมี ส่วนร่วมในการวางแผน
4. การร่วมลงมือปฏิบัติ	1. การปฏิบัติกิจกรรม 2. การส่งเสริม ช่วยเหลือให้การ ปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน	มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับ หลักการทั้งสองข้อ
5. การร่วมลงทุน	1. งบประมาณ	มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับ หลักการข้อ 1 และมีความ คิดเห็นเพิ่มเติมว่าควรเพิ่ม ทุนทางปัญญา
6. การร่วมติดตาม ประเมินผลและ ตรวจสอบ	1. การตรวจสอบผลการดำเนินงาน 2. สอบถามความคิดเห็น	มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับ หลักการทั้งสองข้อ
7. การร่วมรับ ผลประโยชน์	1. ผลประโยชน์ทางตรง 2. ผลประโยชน์ทางอ้อม	มีความคิดเห็นเช่นเดียวกับ หลักการทั้งสองข้อ

จากตารางที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา
ด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการ ลักษณะการมีส่วนร่วมจากหลักการและจากความคิดเห็นของ
ผู้ทรงคุณวุฒิมีส่วนที่สอดคล้องกันและแตกต่างกันดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด พบว่า การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดจากหลักการและจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกันทุกหลักการ

1.1 การร่วมคิดค้น ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกันระดมความคิดจากทุกฝ่ายในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีการสำรวจและการศึกษาข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...เราต้องมีการสำรวจข้อมูลพื้นฐานด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนก่อนที่จะวางแผนทำโครงการ...”

“...เท่าที่ผมทำงานด้านสิ่งแวดล้อมมามากกว่าสิบปีการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดจะสมบูรณ์ต้องให้ทุกคนในชุมชนเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น ทำให้เห็นปัญหาของชุมชนชัดเจนขึ้น เป็นการรับรู้ปัญหาร่วมกัน...”

1.2 การร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหา ในลักษณะของการร่วมคิด มิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่มาจากพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การร่วมคิดวิเคราะห์ปัญหาจะต้องให้ทุกคนที่มีส่วนได้เสียในการดำเนินการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนเข้ามาแสดงความเห็นต่อปัญหา ระดมสมองจากผู้มีประสบการณ์วางแผนอย่างเป็นระบบในการแก้ไขปัญห หรือพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน...”

“...การศึกษาข้อมูลพื้นฐานเป็นเรื่องจำเป็น เป็นส่วนที่จะใช้ในการพิจารณาาร่วมกันของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหา การตั้งเป้าหมายที่อยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ต้องการ เกิดจากการร่วมระดมความคิดของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง...”

ขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่สถานศึกษาขั้นพื้นฐานกับชุมชน เป็นผู้ดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่ว่าต้องการร่วมกันคิดที่จะดำเนินการ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งแต่ยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ หรือไม่แน่ใจว่าดำเนินการอย่างไร เช่น ในการตั้งชุมชน/ชมรมต่าง ๆ ทางสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจะเป็นที่ตั้งและมีสมาชิกที่เป็นคนในชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...คณะครูและผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีบทบาทสำคัญในการวางแผนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม จัดทำเป็นโครงการและแผนปฏิบัติการตามทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นหรือเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ ร่วมกับชุมชนปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้วางแผนร่วมกัน...”

การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดจากหลักการและจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกันทุกหลักการ ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิดค้น ชุมชนกับ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกันระดมความคิดในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม มีการสำรวจและ
การศึกษาข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า การมีส่วนร่วมในการวางแผนจากหลักการและ
จากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกันทุกหลักการ

2.1 การกำหนดความสำคัญ เป็นการนำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนร่วมกัน
ดังทำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การวางแผนถือว่าเป็นหัวใจของการทำงาน เกิดจากการระดมความคิด จะต้องให้
ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม...”

2.2 กำหนดเป้าหมาย เป็นขั้นตอนที่ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผนกำหนด
เป้าหมาย โดยชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมตามบทบาทหน้าที่ ฐานะ ตำแหน่งทางสังคมของบุคคล
หรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง สถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผน
โดยมอบตำแหน่งต่าง ๆ ให้ตามความเหมาะสม ส่วนชุมชนก็ต้องอาศัยสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้ามา
มีส่วนร่วมประชุมวางแผนในการทำงานให้ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน ดังทำให้สัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิ

“.. การกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เป็นการสร้างทางเดินไปสู่
ความสำเร็จโดยมีธงอยู่ปลายทาง มีวิธีการใดบ้างที่จะเดินไปสู่ธงชัย ครึ่งนี้แหละเป็นขั้นตอนของ
การวางแผนสู่ความสำเร็จ...”

“...การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ชุมชนกับสถานศึกษา
ขั้นพื้นฐานเป็นส่วนที่ต้องศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน มีการกำหนดความสำคัญของ
ปัญหา กำหนดเป้าหมายการพัฒนาร่วมกันอย่างชัดเจน...”

“...จากการกระจายอำนาจของรัฐจะเห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามี
บทบาทในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นส่วนราชการที่อยู่
ใกล้ชิดกับชุมชนและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความสัมพันธ์ที่ดี ร่วมวางแผนในการพัฒนาชุมชน...”

“...ดังนั้น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำชุมชนและเป็นคนที่ชุมชนไว้วางใจ จะเป็นคนกลาง
ในการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างดี...”

“...เราสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนการสอน บางครั้ง
เรียกว่าครูภูมิปัญญา ครูหมอชาวบ้าน ...”

“...ปัจจุบันสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูป
ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน นายกสมาคมผู้ปกครองและครู นายกสมาคมศิษย์เก่า
และเครือข่ายผู้ปกครอง มีบทบาทในการวางแผนร่วมกัน...”

“...สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแหล่งบริการชุมชน ให้เข้ามาใช้สถานที่ในการประชุม วางแผน จัดกิจกรรมต่าง ๆ ...”

“...ในการจัดทำนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมที่เสนอต่อรัฐบาล เน้นกระบวนการ การมีส่วนร่วมของประชาชน ประเด็นที่ดี ๆ ที่ทางภาครัฐได้จากการมีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ได้นำมาจัดทำเป็นร่างแผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2550 – 2554 โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน...”

การเปิดโอกาสให้ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้วางแผนร่วมกัน ทำให้ทั้งสองฝ่าย ได้รู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ปัญหา วิธีพัฒนา และประ โยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา วิธีการเข้ามามีส่วนร่วม โดยชุมชนหรือสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นผู้เชิญ เห็นปัญหาต้องการเข้ามามี ส่วนร่วมแก้ไข เห็นความจำเป็นในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีตำแหน่งทางสังคมที่มีความ เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม เป็นนักวิชาการเข้ามาให้ความรู้ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น ส่วนราชการที่อยู่ใกล้ชิดกับชุมชนและสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความสัมพันธ์ที่ดี มีการร่วมมือใน การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันในชุมชนตลอดมา ในส่วนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งการทำงานร่วมกันระหว่าง สถานศึกษาขั้นพื้นฐานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการวางแผนร่วมกัน มีการดำเนินกิจกรรม ร่วมกัน มีการติดตามตรวจสอบร่วมกัน เนื่องจากผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้แทนที่คน ในชุมชนเลือกหรือเป็นคนในชุมชนเอง ดังนั้นการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ถ้าเป็นมุมมองของคนใน ชุมชนแล้วจะมีความลึกซึ้งในการแก้ปัญหาของชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับรัฐกระจายอำนาจ ให้กับท้องถิ่นเท่ากับการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการและพัฒนา ท้องถิ่นอย่างเต็มที่ จึงทำให้การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า การตัดสินใจควรอยู่ในการมีส่วนร่วมในการวางแผน ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ผมว่าการตัดสินใจมันเกิดขึ้นในขั้นตอนของการวางแผนแล้วนะครับ...”

“... การวางแผนต้องควบคู่กับการตัดสินใจ ในขั้นตอนของการตัดสินใจน่าจะอยู่ในการ มีส่วนร่วมในการวางแผน...”

“...เท่าที่ผ่านมาหลายเรื่องการตัดสินใจเกิดขึ้นก่อนวางแผน แต่ถ้ามาอยู่ในการมีส่วนร่วม ในการวางแผนก็จะดี...”

“...ขอพินิจเลยนะว่าดูแลการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเอามาไว้ในการมีส่วนร่วมใน การวางแผนได้เลย...”

“...เอาการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไปไว้กับการมีส่วนร่วมในการวางแผน...”

“...ในเรื่องการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผน...”

การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า การตัดสินใจที่เกิดประโยชน์สูงสุด ผู้มีส่วนร่วมตัดสินใจต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องชัดเจน ดังนั้นผู้นำชุมชน คนในชุมชน คณะครูและผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันจนคุ้นเคย รู้ข้อมูล เบื้องลึกทั้งสองฝ่าย แล้วจึงตัดสินใจบนพื้นฐานข้อมูลด้วยความรอบครอบ

4. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ พบว่า การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจากหลักการและจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกันทุกหลักการ

4.1 การปฏิบัติกิจกรรม การนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบ เพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่ร่วมกันวางไว้ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเป็นขั้นตอนในการลงมือทำกิจกรรมที่เกิดจากการวางแผน เราต้องให้ผู้ปฏิบัติดำเนินการด้วยความสมัครใจ เลือกคนทำให้เหมาะสมกับงาน แบ่งงานให้เท่าเทียมกัน ให้เขาเห็นความสำคัญในหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน...”

“...ต้องมีการแบ่งหน้าที่กันทำอย่างชัดเจน งานแต่ละงานต้องมีเจ้าภาพ ชี้แจงทำความเข้าใจในหน้าที่ของแต่ละคน พร้อมบอกจุดหมายที่เดินไปร่วมกัน...”

4.2 การส่งเสริม ช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน เป็นขั้นตอนที่แสดงถึงบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมชัดเจน ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...คนที่เป็นผู้นำต้องแสดงบทบาทและศักยภาพอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้ผู้ร่วมงานเห็นเป็นแบบอย่าง ที่มีคนกล่าวว่าแบบอย่างที่ดีคือการสั่งสอน ผู้ร่วมงานเห็นความทุ่มเทของผู้นำทำให้เกิดความศรัทธา ร่วมทำงานอย่างเต็มที่ ทำให้งานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้...”

“...การที่ทุกคนมีส่วนร่วมมาตั้งแต่ต้น รับบทบาทหน้าที่ของตัวเอง รู้ขั้นตอนมาโดยตลอดก็จะเกิดการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ...”

ซึ่งบางครั้งแสดงถึงแบบแผนการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันดำเนินการด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...บางชุมชนเวลามีกิจกรรมทุกคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วม บางชุมชนคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติก็ต่อเมื่อมีผลประโยชน์เท่านั้น...”

ลักษณะของการมีส่วนร่วมดำเนินการของกลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมจะมีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มคณะกรรมการสถานศึกษา กลุ่มคณะครูและผู้บริหารสถานศึกษา และกลุ่มองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะมีบทบาทในการมี

ส่วนร่วมอย่างมาก คือ เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นผู้ร่วมคิด ริเริ่มกิจกรรม ร่วมลงมือทำ ด้วยความ
จริงใจ ภูมิใจในผลงานที่ปรากฏ

5. การมีส่วนร่วมในการลงทุน การมีส่วนร่วมในการลงทุนจากหลักการและจากความคิด
เห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกันทุกหลักการ แต่มีประเด็นที่เพิ่มเติมจากความคิดเห็น
ของผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า การมีส่วนร่วมในการลงทุนไม่ได้มองที่งบประมาณอย่างเดียว ควรให้
ความสำคัญกับทุนทางปัญญาด้วย ดังทำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...สมัยนี้เขาเริ่มมองที่ทุนทางปัญญากันมากขึ้น ถ้านำผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในการ
ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมได้ จะเกิดการต่อยอดในการพัฒนานำไปสู่
การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้...”

“...ทุนทางปัญญามีคุณค่ามาก ต้องช่วยกันระดมมาเพื่อการพัฒนาชุมชน...”

“...โครงการหนึ่งทุนหนึ่งอำเภอ เป็นโครงการที่เสริมสร้างทุนทางปัญญาให้กับชุมชน...”

“...ท้องถิ่นควรให้การสนับสนุนเด็กเก่งในชุมชน ให้ทุนการศึกษาและให้กลับมาพัฒนา
ชุมชน...”

“...การให้คนเก่งกลับมาพัฒนาชุมชนของตัวเอง นำความรู้ความสามารถมาต่อยอดภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากหญ้า...”

การมีส่วนร่วมในการลงทุน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานและชุมชนมีลักษณะสอดคล้องกัน
สามารถใช้ทรัพยากรบุคคลในชุมชนร่วมกัน ทุนที่สถานศึกษาขั้นพื้นฐานต้องการได้แก่ ทุนทรัพย์
ทุนทางปัญญา ทุนจากการเสียสละกำลังกาย เวลา เป็นต้น ขณะเดียวกันชุมชนก็มีความต้องการ
ทุนความรู้ ความสามารถของบุคลากรในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเช่นกัน การเป็นผู้ตลาดในการ
ประสานประโยชน์ร่วมกันได้ลงตัวจะบังเกิดทุนมหาศาลที่ถูกระดมสู่ชุมชน ถูกถ่ายทอดสู่เยาวชน
ในชุมชนเช่นเดียวกับการฝากเงินไว้ในธนาคารรอการออกดอกออกผลเป็นทุนทรัพย์ที่ประเมินค่า
มิได้ ทุนเกิดจากผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน ให้นักเรียน
แกนนำ/เยาวชนแกนนำในชุมชนคือผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

6. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและตรวจสอบ พบว่า การมีส่วนร่วมใน
การติดตามประเมินผลและตรวจสอบจากหลักการ ผู้ที่มีส่วนในการดำเนินงานจะประเมินผลการ
ดำเนินการร่วมกัน เพื่อปรับปรุงข้อบกพร่อง จากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้อง
กันทุกหลักการ

6.1 การตรวจสอบผลการดำเนินงาน ร่วมกันติดตามตรวจสอบผลการดำเนินการ
ร่วมกันคิดพัฒนาปรับปรุงงานให้ดีขึ้น หลังจากดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ แล้ว ดังจะเห็นได้จาก
คำสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การติดตามตรวจสอบ เป็นช่วงสุดท้ายที่จะสรุปได้ว่ากิจกรรม/ โครงการที่ได้ดำเนินการเป็นอย่างไร...”

“...ทุกคนในชุมชนถ้าต้องการให้ชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเองเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ทุกคนจะต้องช่วยกันติดตามตรวจสอบและประเมินผล จากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน...”

“... ชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมประสบความสำเร็จเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนทุกคนในชุมชนดำเนินการติดตามตรวจสอบและประเมินผลร่วมกัน...”

“...ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลร่วมกัน โครงการใดทำได้ผลก็พัฒนาต่อไป สำหรับโครงการใดมีปัญหาและอุปสรรคก็ทำการปรับปรุงใหม่...”

“...ผู้ที่ติดตามตรวจสอบและประเมินผล ถ้าเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่แรกจะทำให้ทราบ ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไขได้เป็นอย่างดี...”

6.2 สอบถามความคิดเห็น ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...บางงานไม่จำเป็นต้องตรวจสอบเอกสาร สอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องก็สามารถประเมินผลได้แล้ว...”

“... การสอบถามเป็นการประเมินผลอย่างหนึ่งแต่การสอบถามต้องมีเทคนิค อย่าเป็นลักษณะการจ้องจับผิด...”

“... บางครั้งเวลาที่มืออยู่กับงานไม่ไปในทางเดียวกัน ใช้การโทรศัพท์ถามหรือสอบถามทางอินเทอร์เน็ตก็จะสะดวกกว่า...”

“...การสอบถามความคิดเห็นจากผู้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะครูและผู้บริหาร ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำมาใช้มากที่สุด คือ การประเมินจากจำนวนของผู้ร่วมงานหรือให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่ดำเนินการ วิธีการเข้ามามีส่วนร่วม รับเชิญให้เข้าร่วมประเมินกิจกรรม ผู้ปกครองประเมินจากบุตรหลานในครอบครัว ประเมินจากผลสำเร็จของงานที่ปรากฏ...”

การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและตรวจสอบ เป็นการสอบถามความคิดเห็นจากผู้เข้ามามีส่วนร่วม เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะครูและผู้บริหาร ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำมาใช้มากที่สุด คือ การประเมินจากจำนวนของผู้ร่วมงานหรือให้การสนับสนุนในกิจกรรมที่ดำเนินการ วิธีการเข้ามามีส่วนร่วม รับเชิญให้เข้าร่วมประเมินกิจกรรม ผู้ปกครองประเมินจากบุตรหลานในครอบครัว ประเมินจากผลสำเร็จของงานที่ปรากฏ

7. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ พบว่า การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากหลักการและจากความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิมีความสอดคล้องกันทุกหลักการ

7.1 ผลประโยชน์ทางตรง การร่วมรับผลประโยชน์ มีทั้งผลประโยชน์ทางตรงที่เป็นรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ผลประโยชน์ทางตรงบางครั้งไม่จำเป็นต้องเป็นเงินทองหรือสิ่งของตอบแทน แต่เป็นผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมที่ได้เห็นความสำเร็จของงาน...”

“...เห็นความสมบูรณ์ของป่าชายเลน เห็นกุ้ง หอย ปู ปลา เพิ่มขึ้น...”

“...ระบบนิเวศน์กลับคืนมา ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น...”

7.2 ผลประโยชน์โดยอ้อม ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...การที่มีป่าชายเลนสมบูรณ์ทำให้เป็นแหล่งศึกษาดูงาน แหล่งเรียนรู้ของหน่วยงานทั่วไป เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน...”

“...การที่ป่าชายเลนมีสมบูรณ์ เป็นปอดให้กับชุมชนได้อย่างดี...”

นอกจากนี้ยังพบว่า การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ถ้าเป็นมุมมองของคนในชุมชนแล้วจะมีความลึกซึ้งในการแก้ปัญหาของชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับรัฐกระจายอำนาจให้กับท้องถิ่นเท่ากับการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการและพัฒนาท้องถิ่นอย่างเต็มที่ จึงทำให้การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล...”

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดูแลชุมชนเป็นไปตามการกระจายอำนาจของรัฐ ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“... ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลชุมชน ซึ่งเป็นไปตามการกระจายอำนาจของรัฐ ถ้าไม่มีกฎหมายก็ไม่มีข้อสิ้นสุด ทุกคนจะฉวยโอกาส แย่งชิง ไม่มีคนช่วยกันรักษา ถ้าชุมชนใดเป็นชุมชนที่เข้มแข็งทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และมีการประเมินผลร่วมกันจะทำให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่ยั่งยืน...”

คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากศึกษาข้อมูลพื้นฐานการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อมก่อนเริ่มดำเนินการ มีการระดมความคิดศึกษาปัญหาของชุมชน ร่วมกันในการวางแผน ดำเนินงานตามที่ได้วางแผน สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเรื่องการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม สร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วมการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม จัดทำโครงการ/ กิจกรรมการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ต่อรองเพื่อการดำเนิน

กิจกรรมการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมกันดำเนินการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมกันติดตามประเมินผลการดำเนินการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นแหล่งวิชาการแก่ชุมชนในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนสนับสนุนงบประมาณให้สถานศึกษาจัดทำแหล่งค้นคว้าทางวิชาการ ให้ชุมชนกับสถานศึกษาร่วมกันกำกับติดตามผลการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นวิทยากรในสถานศึกษา สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแหล่งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน...”

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่สำรวจและจัดข้อมูลทรัพยากรเพื่อการศึกษาในเขตพื้นที่บริการของสถานศึกษาเพื่อประชาสัมพันธ์ให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมมือกันใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนการสอน ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพร่วมกับบุคคลและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ดำเนินการเชิญเชิญบุคคลและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่สนับสนุนการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อการศึกษา ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาของสถานศึกษาในทุกด้าน ซึ่งครอบคลุมถึงการประสานความร่วมมือกับบุคคล ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงาน สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นและสถานศึกษาในการใช้ทรัพยากร และกำหนดให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“...บทบาทของคณะครูและผู้บริหารในการดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนมีวิธีดำเนินการ โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และร่วมเลือกปัญหาที่จะศึกษาร่วมกับชุมชน ดำเนินการร่วมกับชุมชนในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจ รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น เช่น สาเหตุและผลกระทบของปัญหา รายงานข้อค้นพบต่อชุมชน ร่วมกับชุมชนศึกษาทางเลือกในการแก้ปัญหา และร่วมกันตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกับชุมชนติดตามประเมินผลและตรวจสอบเพื่อปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนาโครงการ/ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแนวทางที่ดีและถูกต้อง ร่วมกับชุมชนแสดงความยินดีกับความสำเร็จของการดำเนินการและรับผลประโยชน์ร่วมกัน

สถานศึกษาควร มีโครงการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การเข้าค่ายการอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม จัดตั้งคณาจารย์รณรงค์การอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม...”

เนื่องจากปัจจุบันสิ่งแวดล้อมได้ถูกทำลายลงไปมาก ถ้าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมจะทำให้เกิดความรู้สึกรับรู้เป็นเจ้าของ รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตน ซึ่งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของการเรียนรู้ในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้เกิดการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ การช่วยเหลือกัน ความเอื้ออาทร และมีความผูกพันกันเป็นแหล่งพื้นฐานที่จะเกิดได้ในชุมชน ดังคำให้สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

“... ในการมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้ในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางประชาธิปไตยเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อลดการพึ่งพาภาครัฐเกี่ยวกับการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในความรู้สึกรับรู้และมีความรู้สึกรับรู้เป็นเจ้าของ ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม และต้องมีการปรับแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้ยืดหยุ่นขึ้น มีการเสริมแรงเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วม มีการสร้างความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนด้วยจึงจะเกิดประโยชน์ต่อประเทศ...”

จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบูรณาการ พบว่า ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสัมพันธ์กันอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการระดมความคิด มีส่วนร่วมในการวางแผนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการลงทุน การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ และการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์

ตอนที่ 3 การตรวจสอบความสอดคล้องของรูปแบบการมีส่วนร่วมเชิงหลักการกับวิธีปฏิบัติจริงของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีในพื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจงจากพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านป่าชายเลนเป็นประเด็นสำคัญในการแสดงรูปแบบมีส่วนร่วม

ซึ่งชุมชนและโรงเรียนในชุมชนที่ผู้วิจัยเลือกเป็นพื้นที่ที่ศึกษาครั้งนี้คือ ชุมชนบ้านเป็ดใน ชุมชนบ้านหนองคันทร้ง และชุมชนบ้านปากคลองน้ำเขียว โดยมีประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. **บริบทของชุมชน** บริบทของชุมชนที่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมที่เลือกศึกษาทั้งสามชุมชนพร้อมกันนี้เพราะว่าเป็นชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทางด้านโครงสร้างทางสังคมของชุมชนที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะป่าชายเลน มีโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสังคมเกษตรกรรม รายได้ของประชาชนในชุมชนได้มาจากการทำสวนและการทำประมง ประชาชนทั้งสามชุมชน นับถือศาสนาพุทธ ลักษณะยังคงสภาพชุมชนชนบทมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน เป็นชุมชนแบบปทุมภูมิประชาชนในชุมชนเป็นเครือญาติ รักและสามัคคี และมีผู้นำชุมชนที่เป็นที่ศรัทธาของคนในชุมชน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จึงได้รับความร่วมมืออย่างดีจากคนในชุมชน

2. **รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม** ชุมชนมีส่วนร่วม รับรู้ในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางประชาธิปไตยเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชุมชนที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อลดการพึ่งพาภาครัฐเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชุมชนมีส่วนร่วมในความรู้ตักเตือนกันและมีความรู้ลึกเป็นเจ้าของ ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และต้องมีการปรับแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมให้ยืดหยุ่นขึ้น มีการเสริมแรงเพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วม มีการสร้างความรู้ ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่มตอนหนึ่งว่า

“...เราต้องออกกฎ ระเบียบในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชายเลน เช่น งดจับปูเสฉมในฤดูวางไข่ มีแนวคิดร่วมกันว่าหยุดจับร้อยละ ๕๐ จับล้าง...”

3. **การมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม** ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อวิเคราะห์ประเด็นปัญหา และร่วมเลือกปัญหาที่จะศึกษาร่วมกับชุมชนดำเนินการร่วมกับชุมชนในการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเพื่อทำความเข้าใจ รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนั้น เช่น สาเหตุและผลกระทบของปัญหา รายงานข้อค้นพบต่อชุมชน ร่วมกับชุมชนศึกษาทางเลือกในการแก้ปัญหา และร่วมกันตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เป็นไปได้ ร่วมกับชุมชนวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จัดทำเป็นโครงการและแผนปฏิบัติการตามทางเลือก เพื่อแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้นหรือเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้สมบูรณ์ ร่วมกับชุมชนปฏิบัติกิจกรรมตามที่ได้วางแผนร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ร่วมกับชุมชนติดตามประเมินผลและตรวจสอบ เพื่อ

ปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนาโครงการ/ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแนวทางที่ดีและถูกต้อง ร่วมกับชุมชนแสดงความยินดีกับความสำเร็จของการดำเนินการและรับผลประโยชน์ร่วมกัน ชุมชนเห็นความสำคัญของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการให้ความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกับชุมชนสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้ป่าและชุมชนเป็นสื่อการสอน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ใช้สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติเป็น ห้องเรียน ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่ม

“...พวกเราทำงานร่วมกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมาตั้งนานแล้ว ชุมชนมีงานสถานศึกษา ขั้นพื้นฐานก็มาช่วย สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีงานเราก็เข้ามาช่วย ทำงานกันไปแก้ปัญหากันไป...”

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความคุ้นเคย มีความสัมพันธ์ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากการสนทนากลุ่มตอนหนึ่งว่า

“...ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นเนื้อเดียวกันแยกจากกันไม่ได้ สถานศึกษา ขั้นพื้นฐานมีชุมชนเป็นรั้วและเป็นแหล่งศึกษาตามสภาพจริง ทุกคนในชุมชนต้องร่วมมือกัน ต้องทำอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ปลูกฝังให้เด็กรุ่นหลังได้สืบทอดเจตนารมณ์ต่อ...”

4. รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ในตอนต้นที่ 2 มาสรุปและจัดกลุ่มสนทนา (Focus Group Discussion) เพื่อพิจารณาแนวปฏิบัติและกำหนดรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

ตารางที่ 3 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

ลักษณะการมีส่วนร่วม	รูปแบบเชิงบูรณาการ	แนวปฏิบัติของชุมชน
1. การร่วมระดมความคิด	1. การร่วมคิดค้น 2. การวิเคราะห์ปัญหา	สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการทุกข้อ มีข้อค้นพบเพิ่มเติมคือ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน
2. การร่วมวางแผน	1. การกำหนดความสำคัญ 2. การกำหนดเป้าหมาย 3. การตัดสินใจ	สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการทุกข้อมีข้อค้นพบเพิ่มเติมคือ สร้างผู้นำรุ่นใหม่
3. การร่วมลงมือปฏิบัติ	1. การปฏิบัติกิจกรรม 2. การส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน	สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการทุกข้อ
4. การร่วมลงทุน	1. งบประมาณ 2. ทูตทางปัญญา	สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการในข้อที่ 1 แต่มีข้อค้นพบเพิ่มเติมว่าชุมชนเป็นผู้สร้างสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการบริจาคที่ดินและงบประมาณ ส่วนในข้อที่ 2 สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการมีประเด็นที่ค้นพบตามแนวทางการปฏิบัติของชุมชนว่าควรเพิ่มทุนแรงงาน
5. การติดตามประเมินผลและตรวจสอบ	1. การตรวจสอบผลการดำเนินงาน 2. สอบถามความคิดเห็น	สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการทุกข้อ
6. การร่วมรับผลประโยชน์	1. ผลประโยชน์ทางตรง 2. ผลประโยชน์ทางอ้อม	สอดคล้องกับรูปแบบเชิงบูรณาการทุกข้อ

จากตารางที่ 3 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ลักษณะการมีส่วนร่วมจากรูปแบบเชิงบูรณาการกับแนวปฏิบัติของชุมชนมีส่วนที่สอดคล้องกันและแตกต่างกันดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การร่วมตัดสินใจ และการวิเคราะห์ปัญหา แต่มีประเด็นที่ค้นพบตามแนวทางการปฏิบัติของชุมชนคือ สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน ดังนี้

1.1 การร่วมคิดค้น ในชุมชนมิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่มาจากบนพื้นฐานความศรัทธาว่า ทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ดังคำสนทนากลุ่ม

“...การมีแนวคิดและทฤษฎีเป็นเสมือนมีทางให้เราเดิน แต่อย่ายึดติดกับทฤษฎีพยายามช่วยกันปรับให้เข้ากับชุมชนของเรา ควรให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดค้น เพื่อวางแผนในการปฏิบัติต่อไป...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...ผ่านมาป่าชายเลนถูกทำลายโดยการบุกรุกพื้นที่เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การตัดไม้จากสัมปทานป่า การบุกรุกแผ้วถางเพื่อขุดบ่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การตัดไม้ทำฟืนและเผาถ่านขาย...” (ผู้บริหารสถานศึกษา)

“...เราพบว่าป่าชายเลนถูกทำลายจากพวกนายทุนที่เข้ามาทำสัมปทาน ปรึกษากับครูว่าเราจะทำอะไรกันดี ถ้าปล่อยให้เป็นอย่างนี้ชุมชนเราจะอยู่อย่างไร...” (ประชาชน)

“...จากการพานักเรียนไปศึกษาสิ่งแวดล้อมเห็นรถขุดคักดินปิดคลอง น้ำระบายไม่ได้ดินไม่เริ่มจะเหลือง...” (ครู)

1.2 การวิเคราะห์ปัญหา ทุกฝ่ายในชุมชนร่วมวิเคราะห์ปัญหาด้วยกัน เพื่อหาข้อสรุปร่วมกันว่าจะดำเนินการอย่างไรและปรึกษาหารือแล้วจึงหาข้อยุติร่วมกัน ดังคำสนทนากลุ่ม

“...สาเหตุที่ทำให้สิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงมีอยู่ 2 มุมมอง มุมมองแรกในทางไม่ดี เกิดจากการทำเหมืองพลอยทำให้เกิดการพัดพาดินตะกอนมาทับถมบริเวณปากแม่น้ำ นอกจากจะทำให้แม่น้ำตื้นเขินแล้วยังทำให้สัตว์น้ำย้ายที่วางไข่ ส่งผลทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลง การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการค้าทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การปล่อยของเสียลงแหล่งน้ำสาธารณะ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การท่องเที่ยวที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ความเห็นแก่ตัวของนายทุนผู้มีอิทธิพล มุมมองที่ 2 สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไปในทางที่ดี เกิดจากประชาชนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมร่วมกันอนุรักษ์ ดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน...” (ผู้บริหารสถานศึกษา)

“...สถานศึกษาขึ้นพื้นฐานและชุมชนมีการประชุมร่วมกัน ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาร่วมกัน...” (ประชาชน)

“...เมื่อ 2-3 ปีก่อน มีเรืออวนลากเข้ามาคราดหอย ทำให้หอยทั้งตัวเล็กตัวใหญ่ถูกจับไปหมด ปริมาณหอยลดน้อยลงไป...” (ครู)

“...เรามีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่ระดมความคิด ให้ทางสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานเสนอแนวทางการพัฒนาและความต้องการแล้วนำเข้าไปประชุม คณะกรรมการจะพิจารณาร่วมกันว่า มีเรื่องใดบ้างที่มีความจำเป็นเร่งด่วน ที่ต้องได้รับการพัฒนาและแก้ไข...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...มีการประชุมก่อนข้างบ่อ ผู้บริหารชั้น นำปัญหาเรื่องการดูงานจากบุคคลทั่วไป การหาคนต้อนรับและการบรรยาย การเตรียมความพร้อมของชุมชนกับสถานศึกษาขึ้นพื้นฐาน...” (คณะกรรมการสถานศึกษาขึ้นพื้นฐาน)

1.3 สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน จากการสนทนากลุ่มพบว่าผู้นำต้องเข้มแข็ง อดทน มีความเชื่อมั่น ซื่อตรง ตรวจสอบได้ เสียสละ คิดถูก ทำถูก นำคิด นำทำ จนทำให้เกิดความศรัทธาในตัวผู้นำ ความศรัทธาเกิดจากผลสำเร็จของการดำเนินการ ดังคำสนทนากลุ่ม

“...คนในชุมชนศรัทธาในตัวผู้นำ มีความรับผิดชอบ อดทน...” (ประชาชน)

“...ผู้นำของเราเป็นคนนำคิด นำทำ เข้มแข็ง คิดถูก ทำถูก...” (คณะกรรมการสถานศึกษาขึ้นพื้นฐาน)

“...การทำงานของผู้นำชุมชนเริ่มตั้งแต่การฟื้นฟูป่า จนเห็นความสมบูรณ์ของป่าเห็นเป็นรูปธรรม ทำให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม...” (ครู)

การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด สถานศึกษาขึ้นพื้นฐานและชุมชนมีการประชุมร่วมกัน ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของสิ่งแวดล้อมร่วมกัน เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา มีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนได้รับความศรัทธาจากประชาชน

2. การมีส่วนร่วมในวางแผน จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การกำหนดความสำคัญ การกำหนดเป้าหมาย และการตัดสินใจ แต่มีประเด็นเพิ่มเติมคือ สร้างผู้นำรุ่นใหม่ ดังนี้

2.1 การกำหนดความสำคัญ นำสิ่งที่ร่วมกันคิดมากำหนดเป็นแผนร่วมกัน ด้วยการระดมความคิดจากทุกฝ่าย ดังคำสนทนากลุ่ม

“...การกำหนดให้มีกฎหมายและนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ดี ทำให้ชุมชนเข้าใจ มีความรู้และให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน บางชุมชนไม่มีความรู้เรื่องกฎหมายมองเป็นการถูกลิขิตของประชาชน ถ้ามองในภาพรวมของชุมชนไม่มีกฎหมายชุมชนจะแย่กว่านี้...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...เราต้องออกกฎ ระเบียบในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในป่าชายเลน เช่น จักจั่นปูแสม ในฤดูวางไข่ มีแนวคิดร่วมกันว่าหยุดจับร้อยละ คอยจับล้าน...” (ประชาชน)

“...บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องทำหน้าที่แทนชุมชน และผู้ปกครองนักเรียนทุกคน ต้องคำนึงถึงการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ขณะเดียวกันก็ต้องทำงานร่วมกับชุมชนและครู ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในการรับผิดชอบร่วมกัน สร้างความตระหนักให้เยาวชนรักใน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ช่วยกันอนุรักษ์โดยเฉพาะป่าชายเลนที่เป็น แหล่งกำเนิดของสัตว์น้ำและเป็นแหล่งทำมาหากินของคนในชุมชน...” (คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน)

“...มีการประชุมวางแผนร่วมกันในการจัดทำโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการปลูกป่า โครงการผู้นำเยาวชนรักสิ่งแวดล้อม...” (ครู)

2.2 การกำหนดเป้าหมาย เป็นขั้นตอนที่เกิดจากหลาย ๆ ฝ่ายในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรบริหารส่วนตำบล คณะครู ผู้บริหารสถานศึกษา และประชาชนในชุมชน เพราะการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญ ดังคำสนทนากลุ่ม

“...วางแผนจัดทำโครงการอย่างต่อเนื่องให้กับเยาวชนในชุมชน โดยการปลูกฝังให้ เยาวชนรักสิ่งแวดล้อมและหวงแหนสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน จัดกิจกรรมเข้าค่ายให้กับเยาวชน ได้เรียนรู้ธรรมชาติอย่างแท้จริง รู้ประโยชน์ของป่า น้ำ และดิน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อยู่ใน ชุมชน สร้างแนวความคิดที่ว่า การที่จะให้สิ่งแวดล้อมยั่งยืนต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก ให้เด็กเกิดความตระหนัก รักสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เขาอาศัยอยู่...” (ครู)

“...ในการพัฒนาป่าชุมชนพวกเราได้ร่วมกันปรึกษารื้อกับคณะกรรมการป่าชุมชน ว่าเราต้องออกกฎ ระเบียบในการใช้ทรัพยากรในป่าชุมชน เช่น ในการจับปูแสมเราจะมีเวลาใน การจับ ถ้าเป็นช่วงวางไข่เราจะประกาศให้งดการจับเพื่อให้ปูได้วางไข่ รวมถึงขนาดของปูเพราะ ถ้าปูตัวเล็กนอกจากจะไม่ได้น้ำหนักแล้วยังเป็นการตัดทางทำมาหากินของตนเองอีกด้วย...” (ประชาชน)

“...คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเข้าร่วมในการวางแผนการจัดการเรียน การสอน ร่วมสร้างหลักสูตรท้องถิ่นดึงเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าร่วมสอน เน้นนักเรียนให้เรียนรู้ ในเรื่องสมุนไพรที่นำมาเป็นยารักษาโรค การทำหมวกใบจาก...” (คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน)

“...ทุก ๆ วันขึ้น 4-6 ค่ำ และข้างแรม 4-6 ค่ำ เดือน 11 ทุกคนต้องหยุดจับปู คนที่เป็นพ่อค้า แม่ค้าต้องหยุดรับซื้อปูจากชาวบ้าน หากผู้ใดฝ่าฝืนจะใช้มาตรการไม่พูดคุย ไม่คบ

ถ้าสมาคมด้วย มาตรการดังกล่าวได้ผลถึงปัจจุบัน โดยจะมีป้ายเขียนไว้ในชุมชนว่า หยุดจับร้อย คอยจับล้าน ในกรณีที่มีการลักลอบตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการจะมีบทลงโทษ ถ้าเป็นคนในชุมชนจะตัดเดือนชี้แจงทำความเข้าใจ ให้ทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนขึ้นอยู่กับดุลพินิจของคณะกรรมการ คดีสิทธิต่าง ๆ ที่มีในชุมชนเป็นเวลา 6 เดือนถึง 1 ปี แล้วแต่กรณี ความผิด ปรับตั้งแต่ 100-500 บาท พร้อมยึดของกลาง ถ้าเป็นคนนอกชุมชนจะตัดเดือนพร้อมยึดของกลาง ปรับตั้งแต่ 100-500 บาท ถ้าฝ่าฝืนกฎระเบียบเรื่องทรัพยากรในป่ามีบทลงโทษ โดยส่งให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดี ไม่จับสัตว์ปีกตามที่อยู่อาศัยของมันเพราะเป็นห่วงโซ่ธรรมชาติของ ป่าชุมชน นอกจากนั้นยังให้ความร่วมมือในหลาย ๆ กิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันดำเนินการ ...” (ประชาชน)

2.3 การตัดสินใจ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดำเนินการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ดังคำสนทนากลุ่ม

“...มีการประชุมวางแผนร่วมกันในการจัดทำโครงการ เช่น โครงการปลูกป่า โครงการจัดทำสิ่งแวดล้อมพระเกียรติ...” (ผู้บริหารสถานศึกษา)

“...วางแผนจัดทำโครงการแบบต่อเนื่องให้กับเยาวชนในชุมชน โดยการปลูกฝังให้ เยาวชนรักสิ่งแวดล้อมและหวงแหนสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน...” (คณะกรรมการสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน)

“...ร่วมเป็นคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน ร่วมเป็นคณะกรรมการพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...” (ประชาชน)

“...มีการตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ชมรมรักป่าชายเลน เพื่อให้คนในชุมชน เป็นผู้ดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน มีการแบ่งภาระหน้าที่การตรวจสอบสิ่งแวดล้อม มีการตรวจสอบ กันทุกวัน เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าหรือทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการจับปูที่ไม่ได้ขนาด...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

2.4 การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ เป็นการมองไปข้างหน้าของคนในชุมชน เนื่องจากชุมชน มีความเห็นว่าการที่จะรักษาป่าชายเลนไว้ต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่ขึ้นมา ดังคำสนทนากลุ่ม

“...พวกเราต้องสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับเด็กในชุมชน ให้เขามีส่วนร่วมอนุรักษ์ป่าชายเลน...” (ประชาชน)

“...เรามีการฝึกให้เด็กเป็นมัคคุเทศก์ให้ความรู้กับผู้ที่มาศึกษาดูงาน...” (ครู)

การมีส่วนร่วมในวางแผน จัดทำโครงการอย่างต่อเนื่องให้กับเยาวชนในชุมชน โดยการ ปลูกฝังให้เยาวชนรักสิ่งแวดล้อมและหวงแหนสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน มีการตั้งชมรมอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ชมรมรักป่าชายเลน เพื่อให้คนในชุมชน เป็นผู้ดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน มีการแบ่ง

ภาระหน้าที่การตรวจสอบสิ่งแวดล้อม ในการพัฒนาป่าชุมชนได้รับความร่วมมือจากคณะกรรมการป่าชุมชนออกกฎ ระเบียบการใช้ทรัพยากรในป่าชุมชน มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่เพื่อปลูกจิตสำนึกให้เด็กกับเด็กในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์ป่าชายเลน

3. การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การปฏิบัติกิจกรรม และการส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน ดังนี้

3.1 การปฏิบัติกิจกรรม เป็นการนำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันปฏิบัติหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบ เพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่ร่วมกันวางไว้ ดังคำสนทนากลุ่ม

“...จัดกิจกรรมเข้าค่ายให้กับเยาวชนได้เรียนรู้ธรรมชาติอย่างแท้จริง รู้ประโยชน์ของป่า น้ำ และดิน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชน สร้างแนวความคิดที่จะให้สิ่งแวดล้อมยั่งยืน ต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก ให้เด็กเกิดความรักรักสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เขาอาศัยอยู่...” (ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน)

“...ร่วมเป็นกรรมการควบคุมดูแล รักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมเป็นยามตรวจป่าและชายฝั่งโดยไม่คิดค่าตอบแทน ร่วมกันทำเตาเผาโดยการนำยางรถยนต์ 3 – 4 เส้น มามัดติดกันพร้อมทั้งถ่วงน้ำหนักแล้วนำไปทิ้งไว้หน้าทะเล เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของปลาและป้องกันเรือวนลากที่เข้ามาลากกุ้ง หอย ปู และปลาที่มีขนาดเล็ก ทำให้เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม...” (ประชาชน)

“...ร่วมกับชุมชน จัดทำแผนปฏิบัติการ มีการทำกิจกรรมตามที่ได้วางแผนไว้ ครูพานักเรียนไปเรียนรู้จากแหล่งธรรมชาติจริง โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเล่าความหลังถึงความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันและทำอย่างไรให้สภาพแวดล้อมกลับคืนมาเหมือนในอดีต พานักเรียนไปปลูกป่าและเข้าค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทุกปี ...” (ครู)

“...ตามธรรมชาติแล้วชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นส่วนเดียวกันดังนั้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีมานานแล้ว สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดกิจกรรมชุมชนก็เข้ามาช่วย ชุมชนจัดกิจกรรมสถานศึกษาขั้นพื้นฐานก็ให้ความร่วมมืออย่างดี...” (คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน)

3.2 การส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน เป็นขั้นตอนที่แสดงถึงบทบาทของผู้ที่มีส่วนร่วมชัดเจน ซึ่งบางครั้งแสดงถึงแบบแผน การมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันดำเนินการด้วย โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมดำเนินการของกลุ่มบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมจะมีความแตกต่างกัน ดังคำสนทนากลุ่ม

“...ให้ความรู้กับคนในชุมชนเรื่องสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่เยาวชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและร่วมมือกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...ทำให้สิ่งแวดล้อมมีความสมบูรณ์มากขึ้น มีการดูแล รักษา ปลูกป่าเพิ่ม เป็นการทำให้ระบบนิเวศน์สมบูรณ์ การประกอบอาชีพของคนในชุมชนดีขึ้น...” (ประชาชน)

“...พวกเราทำงานร่วมกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมาตั้งนานแล้ว ชุมชนมีงานสถานศึกษาชั้นพื้นฐานก็มาช่วย สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีงานเราก็เข้ามาช่วย ทำงานกันไปแก้ปัญหากันไป...” (คณะกรรมการสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน)

“...ปัจจุบันการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนเรามีการปลูกป่าเพิ่ม เจริญชวน ขอร้องประชาชนให้ความร่วมมืออย่าทำลาย มีการทำประชาคมเล็ก ๆ ในชุมชน มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในท้องถิ่น...” (คณะกรรมการสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน)

“...มีการตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้คนในชุมชนเป็นผู้ดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน มีการแบ่งภาระหน้าที่การตรวจสอบสิ่งแวดล้อมและมีการดำเนินการตรวจสอบทุกวัน เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า...” (ประชาชน)

“...ชุมชนกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี ให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ให้ความร่วมมือทุกขั้นตอน มีการจัดคนให้เหมาะสมกับงาน ทำงานร่วมกันด้วยความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เข้มแข็ง อดทนต่ออุปสรรคและปัญหาต่าง ๆ...” (ครู)

การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ ชุมชนกับสถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีการจัดกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี ให้ทุกคนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรม ให้ความร่วมมือทุกขั้นตอน มีการตั้งชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้คนในชุมชนเป็นผู้ดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน มีการแบ่งภาระหน้าที่การตรวจสอบสิ่งแวดล้อมและมีการดำเนินการตรวจสอบทุกวัน เพื่อป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ปัจจุบันการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีการปลูกป่าเพิ่ม เจริญชวน ขอร้องประชาชนให้ความร่วมมืออย่าทำลาย ให้ความรู้กับคนในชุมชนเรื่องสิ่งแวดล้อม จัดกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่เยาวชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของและร่วมมือกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

4. การมีส่วนร่วมในการลงทุน จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ งบประมาณ และทุนทางปัญญา แต่มีประเด็นที่ค้นพบตามแนวทางการปฏิบัติของชุมชนว่าควรเพิ่มทุนแรงงาน ดังนี้

4.1 งบประมาณ เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับเงินที่นำมาสนับสนุนในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ดังคำสนทนากลุ่ม

“...ทางองค์การบริหารส่วนตำบล ได้จัดสรรงบประมาณส่งเสริมเพื่อปลูกป่าเพิ่มเติม และยังได้ติดต่อหน่วยงานภาครัฐและองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีชุมชนเป็นรั้ว การที่สถานศึกษาชั้นพื้นฐานเป็นแกนนำทางวิชาการและชุมชนสนับสนุนด้านงบประมาณและกำลังคน...” (ประชาชน)

“...ทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้ติดต่อขอความร่วมมือสนับสนุนงบประมาณจากพอช. (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ภายใต้กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์) และ SIF: Social Investment Fund (องค์กรอิสระของรัฐบาลภายใต้การดูแลของธนาคารออมสิน) เป็นเงินถึงสองล้านกว่าบาท ซึ่งเราได้นำมาจัดทำทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็ก ป้ายนิทรรศการ ห้องน้ำ เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาและทำให้เกิดความรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมของชุมชน...” (ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน)

“...นอกจากองค์การบริหารส่วนตำบลจะจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะป่าชุมชนบ้านเป็ดในซึ่งมีบริเวณพื้นที่ถึง 12,000 ไร่ เราจัดงบประมาณสำหรับการจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอนคือ กล้องส่องดูนก เป็นจำนวน 10 ตัว โดยให้นักเรียนใช้ป่าเป็นห้องเรียน เพื่อเด็กจะได้นำไปส่องดูสัตว์ต่าง ๆ ทั้งนก ผีเสื้อ ปู ปลา และสัตว์อื่น ๆ...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

4.2 ทุนทางปัญญา มองในเรื่องของการนำความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลมาใช้ให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ดังคำสนทนากลุ่ม

“...ขณะนี้หลายหน่วยงานเข้ามาศึกษาดูงานชุมชนเรา นอกจากจะเข้ามาศึกษาดูงานแล้วยังนำความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน...” (ประชาชน)

“...ประชาชนบางส่วนยังขาดความรู้ในการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังต้องการนักวิชาการจากภาครัฐบาลและเอกชนเข้ามาให้ความรู้ ประชาชนต้องการให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาถ่ายทอดความรู้จริง ๆ ไม่ใช่เข้ามาแล้วมาหาประโยชน์จากประชาชน ไม่มีความจริงใจ...” (ผู้บริหารสถานศึกษาชั้นพื้นฐาน)

“...ผู้นำชุมชนถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ คนในชุมชนสรรหาให้ความไว้วางใจ เกรงใจ สามารถดึงคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จนประสบความสำเร็จ...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

4.3 ทุนแรงงาน เป็นการรวมกลุ่มการทำงานของคนในชุมชนเพื่อการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ดังคำสนทนากลุ่ม

“...คนในชุมชนเราทำงานโดยไม่ได้คิดถึงค่าตอบแทน เพียงต้องการเห็นป่าชายเลนมีความสมบูรณ์ เรายอมเสียเวลาคืนละ 4-5 ชั่วโมง เพื่อออกสำรวจพื้นที่ดูว่ามีใครลักลอบตัดไม้หรือเปล่า...” (ประชาชน)

“...บางโครงการต้องใช้กำลังคนมาก ชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีโดยไม่คิดค่าตอบแทน...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีกิจกรรมก็ได้คนในชุมชนมาช่วยจัดเตรียมสถานที่ ช่วยคัดหญ้าเก็บกวาด...” (ครู)

การมีส่วนร่วมในการลงทุน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นแกนนำทางวิชาการ ชุมชนสนับสนุนงบประมาณและกำลังคน สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีชุมชนเป็นรั้ว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและจัดซื้ออุปกรณ์การเรียนการสอน คือ ก่อถังตักน้ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ติดต่อขอความร่วมมือจากองค์กรเอกชนสนับสนุนงบประมาณ มีนักวิชาการจากภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้ความรู้ คนในชุมชนทำงานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมโดยไม่คิดค่าตอบแทน เพียงต้องการเห็นความสมบูรณ์ของป่าชายเลน

5. การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ การตรวจสอบผลการดำเนินงาน และสอบถามความคิดเห็น ดังนี้

5.1 การตรวจสอบผลการดำเนินงาน เป็นการตรวจสอบผลการดำเนินการด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนตามกิจกรรม/ โครงการ ดังคำสนทนากลุ่ม

“...จัดโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเนื่องในวันสำคัญ โดยให้ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานร่วมกันติดตามและประเมินผล...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

“...การจัดทำกิจกรรม/ โครงการทางสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการติดตามประเมินผลและตรวจสอบการดำเนินการ เพื่อรายงานผลให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ...” (ครู)

5.2 สอบถามความคิดเห็น เป็นการประเมินผลโดยวิธีการพูดคุย ซักถาม ผู้ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่า จากแนวทางการปฏิบัติของชุมชน ดังคำสนทนากลุ่ม

“...หลังจากการจัดกิจกรรม มีการซักถามความพึงพอใจของนักเรียน เพื่อนำผลไปประเมิน...” (ครู)

“..ได้พูดคุยกับทางสถานศึกษาขั้นพื้นฐานถึงความก้าวหน้าของกิจกรรม มีส่วนใดยังต้องปรับปรุงแก้ไขหรือไม่...” (องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

การมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลและตรวจสอบ ชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ร่วมกันติดตามและประเมินผล การจัดทำกิจกรรม/ โครงการ เพื่อรายงานผลให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทราบ สอบถามความคิดเห็นถึงปัญหาและอุปสรรค ความก้าวหน้าของกิจกรรมพัฒนา ด้านสิ่งแวดล้อม

6. การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ จากรูปแบบเชิงบูรณาการมีความสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของชุมชนทุกประเด็นคือ มีทั้งผลประโยชน์ทางตรงที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ปฏิบัติ และผลประโยชน์โดยอ้อม ดังนี้

6.1 ผลประโยชน์ทางตรง เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านป่าชายเลน ดังคำสนทนากลุ่ม

“...จากการประชุมร่วมกัน จัดกิจกรรมร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และความประทับใจ ทำให้พวกเราเห็นคุณค่าของตนเองมีความยินดีกับความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชายเลน...” (ประชาชน)

“...ชุมชนนี้คืออย่างหนึ่งคือ ร่วมมือร่วมใจกันดีในกิจกรรมของชุมชน เพราะทุกคน เห็นแล้วว่าผลประโยชน์จากการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ให้ยั่งยืนก็คือการรักษาครอบครัว และอาชีพที่ตกทอดสู่รุ่นลูกหลาน เดียวนี้คนจับปูในชุมชนมีประมาณ 40 กว่าครอบครัว แต่ละครอบครัวจับได้ประมาณวันละ 7 กิโลกรัม กิโลกรัมละ 70-80 บาท คนตีผึ้งก็สามารถตีได้วันละ 4-5 ขวด ๆ ละ 120-150 บาท แม่บ้านก็รับทำอาหารให้นักท่องเที่ยวและจัดหาที่พักให้นักท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น...” (คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน)

6.2 ผลประโยชน์ทางอ้อม เป็นที่เกิดขึ้นทางอ้อมจากการพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้าน ป่าชายเลนจากแนวทางการปฏิบัติของชุมชน ดังคำสนทนากลุ่ม

“...เมื่อเด็กต้องดูนกเห็นนกที่สวยงาม เด็กก็วาดภาพนกเป็นการส่งเสริมด้านศิลปะ ให้เด็กเขียนชื่อนกและตระกูลของนกก็เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ อย่างนี้เป็นต้น...” (ครู)

“...ผลสำเร็จของการดำเนินการทำให้ชุมชนไว้วางใจสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จนทำให้เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและ กิจกรรมต่าง ๆ ก็สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คนในชุมชนก็รับประโยชน์ร่วมกัน

ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติกลับคืนมา รายได้ของคนในชุมชนดีขึ้น...” (คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน)

“...หอยแมลงภู่ หอยแครง หอยปากเปิด ที่เคยหายากหลังจากที่เราทำเต่างายแล้ว ตอนนี้เริ่มมีหอยให้เก็บ ทำให้ทุกคนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า...” (ประชาชน)

“...เรานำเต่างายคือ การเอายางรถยนต์ที่ใช้แล้วผูกมัดติดกันแล้วนำไปทิ้งบริเวณหน้าทะเล ผลจากการนำเต่างายไปไว้ทำให้พวกเรืออวนคราดเอาหอยทั้งหอยตัวเล็ก ตัวใหญ่ไปไม่สามารถนำเรือเข้ามาลากอวนได้ และเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นบริเวณนี้ ปัจจุบันเห็นผลทันตา เพราะนอกจากป่าจะงอกเพิ่มขึ้นจากเดิมแล้วเรายังจับหอยที่มากะเต่างายได้อีกด้วย...” (ประชาชน)

“...พวกเราศรัทธาในตัวครูที่ทำงานจริงจังและทุ่มเท พัฒนาสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชน ทำให้พวกเรายินดีทำงานร่วมกับครู ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด โดยคิดว่าทำงานแล้วเป็นสุขสนุกเมื่อทำงาน ความเหน็ดเหนื่อยหายไปเมื่อเห็นงานสำเร็จ เห็นลูกหลานให้ความร่วมมือ เห็นความรักความสามัคคี ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ...” (ประชาชน)

การมีส่วนร่วมรับประโยชน์ เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมต่าง ๆ ก็สำเร็จล่วงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ คนในชุมชนรับผลประโยชน์ร่วมกัน ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติกลับคืนมา รายได้ของคนในชุมชนดีขึ้น เพราะทุกคนเห็นว่าผลประโยชน์จากการรักษาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้ให้ยั่งยืนก็คือ การรักษาครอบครัวและอาชีพที่ตกทอดสู่รุ่นลูกหลาน

ตารางที่ 4 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ลักษณะการมีส่วนร่วม	แนวปฏิบัติหลัก	แนวปฏิบัติเพิ่มเติม
1. การร่วมระดมความคิด	1. การร่วมคิดค้น 2. การวิเคราะห์ปัญหา	- สร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน
2. การร่วมวางแผน	1. การกำหนดความสำคัญ 2. การกำหนดเป้าหมาย 3. การตัดสินใจ	- สร้างผู้นำรุ่นใหม่
3. การร่วมลงมือปฏิบัติ	1. การปฏิบัติกิจกรรม 2. การส่งเสริมช่วยเหลือให้ การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จ ตามแผน	-
4. การร่วมลงทุน	1. งบประมาณ 2. ทุนทางปัญญา	- ทุนจากแรงงาน
5. การติดตามประเมินผล และตรวจสอบ	1. การตรวจสอบผลการ ดำเนินงาน 2. สอบถามความคิดเห็น	-
6. การร่วมรับผลประโยชน์	1. ผลประโยชน์ทางตรง 2. ผลประโยชน์ทางอ้อม	-

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ประกอบด้วยลักษณะการมีส่วนร่วม 6 ประการ 16 แนวปฏิบัติ ดังนี้

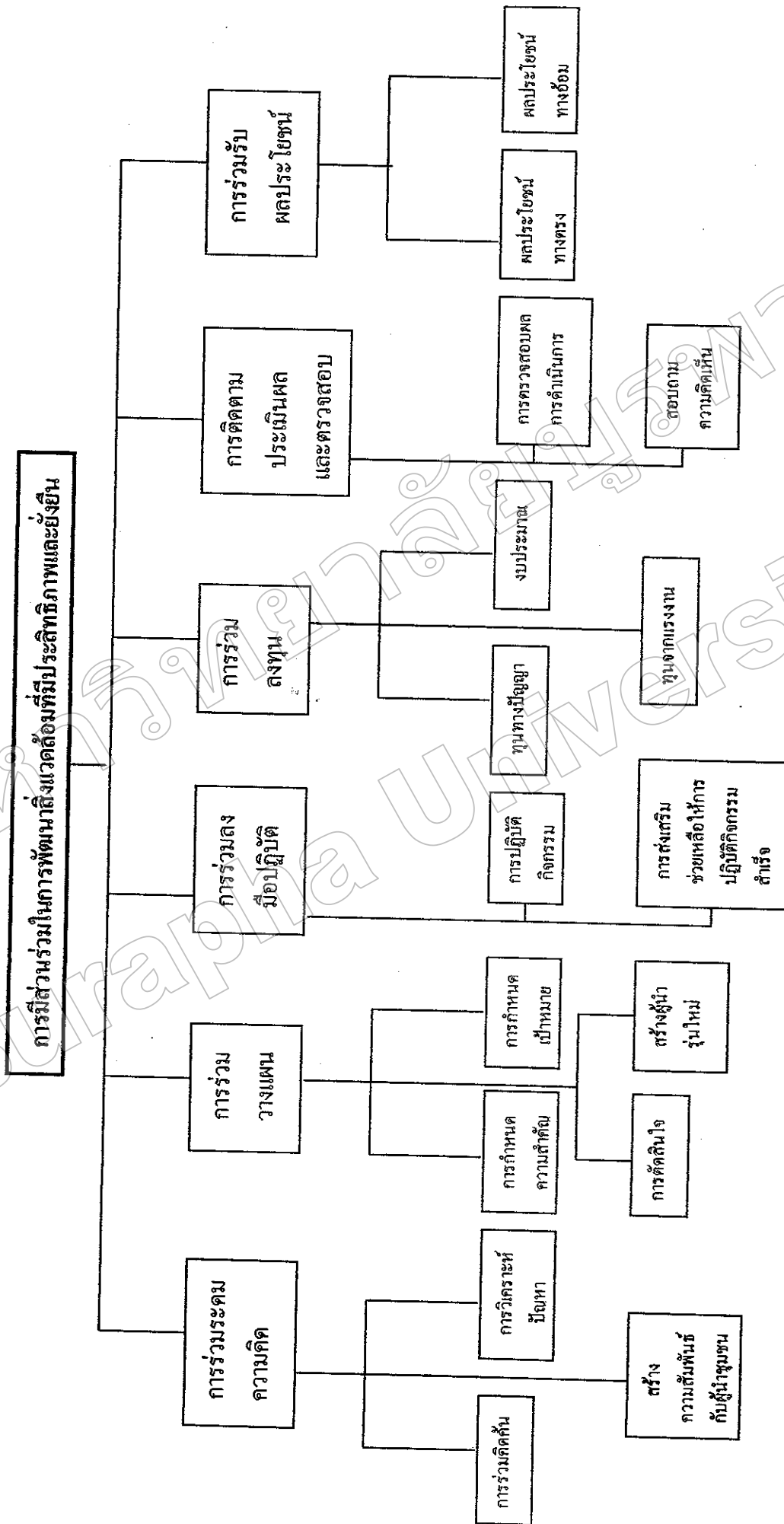
1. การมีส่วนร่วมในการระดมความคิด มีแนวปฏิบัติคือ การร่วมคิดค้น การวิเคราะห์ปัญหาและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน มีแนวปฏิบัติคือ การกำหนดความสำคัญ การกำหนดเป้าหมาย การตัดสินใจ และสร้างผู้นำรุ่นใหม่
3. การมีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติ มีแนวปฏิบัติคือ การปฏิบัติกิจกรรม และการส่งเสริมช่วยเหลือให้การปฏิบัติกิจกรรมสำเร็จตามแผน

4. การมีส่วนร่วมในการลงทุน มีแนวปฏิบัติคือ งบประมาณ ทุนทางปัญญา และทุนจากแรงงาน

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและตรวจสอบ มีแนวปฏิบัติคือ การตรวจสอบผลการดำเนินงาน และสอบถามความคิดเห็น

6. การร่วมรับผลประโยชน์ มีแนวปฏิบัติคือ ผลประโยชน์ทางตรง และผลประโยชน์ทางอ้อม

การมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน สรุปได้ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน